

XALQ TA'LIMI

ISSN 2181-7839

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

Muassis:

O'zbekiston Respublikasi maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi

PUBLIC EDUCATION

SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL
MINISTRY OF PRESCHOOL AND SCHOOL EDUCATION
OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

2023

5/2-son
(Sentabr-Oktabr)

Jurnal 1918-yil dekabr oyidan chiqa boshlagan
O'zMAA tomonidan 2013-yil 4-martda qaytadan ro'yxatga olinib, 0104-raqamli guvohnoma berilgan.

TOSHKENT

		TAHRIRIYAT
	4	Ta'lim sifatini oshirish – yangi O'zbekiston taraqqiyotining yakkayu yagona to'g'ri yo'lidir
 TA'LIM VA TARBIYA NAZARIYASI		
N. Jo'rayev	6	O'zbekistonda oliy ta'limning xalqarolashuvi va uni ta'lim sifatiga ta'siri
Sh. Muslimov	12	Bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilarining kasbiy rivojlanishda kasbiy grafik kompetentlik muammo sifatida
Sh. Primov	15	Pedagogika oliy o'quv yurti talabalarida kommunikativ o'zini o'zi rivojlantirishning rag'batlantirilishi
M. Baratov	20	Oliy ta'lim muassasalarida mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorlash
A.X. Tillayev	24	Talabalarning kasbiy va shaxsiy rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari
 TA'LIM VA TARBIYA METODIKASI		
B.A. Olimov	27	Fizikani raqamli texnologiyalardan foydalanib o'qitishda o'quvchilarning hayotiy ko'nikmalarini shakllantirish
R. Boltayeva	31	Kimyo fanini individual yondashuv asosida o'qitishning samarali omillari va tamoyillari
A. Ernazarov	34	Ta'lim klasteri sharoitida o'quvchilarning elektromagnetizmga oid amaliy kompetensiyalarini rivojlantirish
N. Atakulova	39	Talabalar dunyoqarashini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari va komponentlari
Sh.S. Kochqarova	43	Boshlang'ich sinf o'quvchilarini motvatsiyasini kuchaytirishda didaktik o'yinlardan foydalanish imkoniyatlari
 ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARI		
U.X. To'raqulov	49	Raqamli texnologiyalar negizida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda axborot resurslaridan foydalanish
J.R. Axmedov	53	Axborotlashtirilgan ta'lim muhitini shakllantirishning muhim jihatlari
 MILLIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARI NAZARIYA VA AMALIYOT		
T.M. Isaqulov	59	Darslarda uch o'lchovli kompyuter grafikasidan foydalanish
A. Tillaboyev	62	Raqamli texnologiyalar asosida astrofizikani o'qitishning ayrim masalalari
F.S. Maxamatova	65	Oliy ta'lim tizimida bo'lajak o'qituvchilarni raqamli ta'lim muhitida intellektual faoliyatga olib kirish yo'llari
M. Mamataliyeva	68	Kreativlik qobiliyatni rivojlantirishda interfaol ta'lim texnologiyasining ahamiyati
 MILLIY TA'LIM TEXNOLOGIYALI		
U. Otaboboyeva	72	Talabalarni badiiy meros asosida ma'naviy-estetik rivojlantirish nazariyasidan foydalanish
L. Shabdullayeva	77	Imom buxoriy asarlari asosida o'quvchi-yoshlarda milliy iftixor tuyg'ularini tarkib toptirishning rivojlanish tendentsiyalari

F. Bayjonov	81	Oila va umumiy o'рта ta'lim muassasalari hamkorligida gender madaniyatni shakllantirish
S. Azimova	86	Farzand tarbiyasida ota-onalar pedagogik madaniyatini rivojlantirish mexanizmlari
	HUQUQ VA HUQUQIY TARBIYA	
B. Abdullayev	89	Imkoniyati chyeklangan boshlang'ich sinf o'quvchilari huquqiy madaniyatini shakllantirish omillari va tamoyillari
	MAKTABGACHA TA'LIM	
N. Abdullayeva	92	Maktabgacha ta'limda xususiy malaka oshirish instituti – tizim ravnaqining asosiy omili sifatida
N.J. Abdusamatova	97	Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining rivojlantiruvchi markazlaridagi faoliyat turlariga integrativ yondashuv asosida bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash
D. Xomidova	102	Maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi pedagogik faoliyatlarini tashkil etishda tarbiyachining mahorati
Z. Jo'rayeva	106	Maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlanish sohalari kompetensiyalariga integratsion yondashish asosida ma'naviy-axloqiy tarbiyalash imkoniyatlari
	PSIXOLOGIYA	
O'. Mamajonov	110	Bo'lajak o'qituvchilarda ma'naviy kompetentlikni rivojlantirishning pedagogik-psixologik imkoniyatlari
	QIYOSIY PEDAGOGIKA	
O. Qodirov	115	Turli davlatlarda ijtimoiy-psixologik va psixoprofilaktik xizmatning shakllanishi
	KORREKSION PEDAGOGIKA	
S. Dangalov	120	Ko'zi ojiz bolalarni savodga o'rgatish metodikasi
B. Fozilov	123	Eshitishida muammolari bo'lgan bolalarda faol fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirish
X. Yunusova	126	Bo'lajak maxsus pedagoglarni inklyuziv ta'lim muhitida o'quvchilar faoliyatini tashkil etishga tayyorlash
	XALQ PEDAGOGIKASI	
Sh. Abdujalilova	129	Abdurauf Fitratning pedagogik ta'limotidan foydalanish
M. Soipnazarova	133	Abdurauf Fitrat asarlarining barkamol avlodni tarbiyalashdagi ahamiyati
	СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ	
H. Эргашева	136	Возможности применения технологии искусственного интеллекта в обучении иностранным языкам в вузе
	КОРРЕКЦИОННАЯ ПЕДАГОГИКА	
C. Мухаммадиева	141	Воспитание нравственной зрелости в работе Ахмада Ясави

Xusnora YUNUSOVA,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Maxsus pedagogika kafedrası o'qituvchisi p.f.f.d.,(PhD)

BO'LAJAK MAXSUS PEDAGOGLARNI INKLYUZIV TA'LIM MUHITIDA O'QUVCHILAR FAOLIYATINI TASHKIL ETISHGA TAYYORLASH

Annotatsiya

Mazkur maqolada bo'lajak maxsus pedagoglarni inklyuziv ta'lim muhitida o'quvchilar faoliyatini tashkil etishga tayyorlashning metodik tizimi hamda ilmiy va ilmiy-metodik tuzilmalarning bir butun ekanligi, ularning birgalikdagi vazifalar taqsimlangan faoliyati pedagogik ta'lim tizimini sifat jihatidan yangi darajaga ko'tarish imkonini berishi haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar. Imkoniyati cheklangan bolalar, inklyuziv ta'lim, malakali pedagog, faoliyat, metodika, ta'lim.

В данной статье говорится о методической системе подготовки будущих специальных педагогов к организации деятельности учащихся в инклюзивной образовательной среде, а также о том, что научные и научно-методические структуры представляют собой единое целое, а их общие задачи позволяют поднять систему педагогического образования на новый уровень качества сохраняется.

Ключевые слова. Дети с ограниченными возможностями здоровья, инклюзивное образование, квалифицированный педагог, деятельность, методика, воспитание.

This article talks about the methodical system of preparing future special pedagogues to organize students' activities in an inclusive educational environment, and the fact that scientific and scientific-methodical structures are a whole, and their shared tasks allow raising the pedagogical education system to a new level in terms of quality is maintained.

Key words. Children with disabilities, inclusive education, qualified educator, activity, methodology, education.

Har bir davlatning rivojlanish darajasi mamlakatdagi imkoniyati cheklangan shaxslarga bo'lgan munosabatga qarab belgilanadi. Shu sababli ham O'zbekistonda inklyuziv ta'lim shiddat bilan rivojlanib bormoqda.

Inklyuziv ta'limni rivojlantirish amaliyoti tendensiyasini jahon miqyosida yanada takomillashtirish orqali bo'lajak defektologlarni mehnat bozoriga mos raqobatbardoshlik, muhitga moslashuvchanlik, muammoli vaziyatlarda oson va tez yechim topa olish, innovatsion kasbiy mahorat elementlarini o'zida qaror toptirish talab etilmoqda. Shu sababli yuqori malakali, jahon andozalariga mos, inklyuziv ta'limga tayyor pedagoglarining kerakli kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish, uzluksiz ta'limning barqaror rivojlanishiga bog'liq bo'lib qolmoqda. Shu sababli, inklyuziv ta'lim berish dasturlarini mazmunan yangilash, ixtisoslik fanlar mazmunini amaliy ko'nikmalarga yo'naltirish, mutaxassislarni pedagogik faoliyatga tayyorlashning zamonaviy sharoitlarini yaratish bo'yicha ilmiy tadqiqotlarga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Respublikamiz oliy ta'lim tizimida modullarni o'qitish jarayoniga jahonning ilg'or tendensiyalarini joriy etish, uzluksiz ta'lim tizimida o'zaro manfaatdor hamkorlikni kuchaytirish, maqsadlarni integratsiyalash, ta'lim jarayoniga innovatsiyalarni joriy etishning me'yoriy asoslari yaratildi. "Nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlashning samarali tizimini shakllantirish, ularning hayot sifati va darajasini oshirish" kabi

vazifalar belgilab berildi.¹ Bu vazifalarning tizimli davomi sifatida amaliyotga klaster yondashuvini joriy etish ustuvor masala sifatida dolzarblik kasb etdi.

Bugungi kunda mamlakatimizda ta'lim tizimida qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu islohotlar asosida jamiyatda o'qituvchilik kasbining mavqeini yanada mustahkamlash, sohaga ilg'or xorijiy tajribalar va innovatsiyalarni jalb qilish, ta'lim-fan-ishlab chiqarish izchilligini ta'minlash, ta'limning asosiy va yordamchi tuzilmalarini zamonga mos holda takomillashtirish, ta'lim jarayonida o'zini namoyon qila olgan o'quvchilar bilan ish tizimini rivojlantirish kabi yo'nalishlarni qamrab olgan.

Bugungi kunga kelib, jahonda yangiliklarga va asl texnologik yechimlarga bo'lgan talab tobora ortib bormoqda. Shuni inobatga olgan holda, integratsiyalashuv jarayonining yangi, zamonaviy usullaridan biri sifatida ommalashib borayotgan klaster yondashuvining ilmiy-pedagogik jihatlarini tahlil qilish, uning samarador usul ekanligini ilmiy-nazariy asoslab berish, amaliyotga joriy etish yo'llari bo'yicha takliflar ishlab chiqish bugungi kun pedagogikamizning bosh masalalaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu borada xorijiy tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan tizimli ishlar ushbu tushuncha muayyan subyektlarning o'zaro hamkorlik aloqalarini tizimli shakllantirish va ma'lum maqsadlarga erishish yo'lida birgalikda faoliyat yuritadigan yagona tashkiliy tuzilmaga birlashishini anglash jarayonini takomillashtirishni ko'rsatmoqda.

Imkoniyati cheklanganlik – qobiliyatsizlik emas. Har qanday holatda ham kamchilikda ham bola rivojlanishda davom etadi. Imkoniyati cheklangan bolalar normal rivojlanishdagi bolalarga nisbatan ko'proq e'tibor va yordam talab qiladi holos. Ular topshiriq va vazifalarni tez, mukammal bajaramasliklari mumkin, lekin imkoniyat darajasida bajara oladilar.

Hozirgi kunda inklyuziv ta'lim jadal sur'atlar bilan rivojlanib kelayotgan ta'lim turi hisoblanadi. Inklyuziv ta'lim intensiv ravishda amaliyotga kirib keladi va buning oqibati ko'plab savollar tug'ilishiga sabab bo'ladi. Inklyuziv ta'lim xorij mamalakatlarida sezilarli darajada rivojlangan bo'lib, ilmiy-amaliy jihatlarini turli tadqiqotlar orqali asoslab berilgan.

Ta'lim jarayoniga inklyuziv ta'lim amaliyotini joriy etish murakkab jarayon hisoblanib, ijtimoiy-ruhiy ta'sir doirasi, subyektiv va obyektiv ta'sir o'tkazish, o'rganilayotgan fanning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda kasbiy hamda pedagogik xususiyatlar, vazifalar asosida, prinsep va yondashuv xususiyatlarini inobatga olgan holda amalga oshiriladi. Yuqorida ta'kidlanganidek, inklyuziv ta'lim har bir alohida yordamga muhtoj o'quvchining psixologik- pedagogik, ijtimoiy, jismoniy, fiziologik va yosh xususiyatlari inobatga olgan holda tadbiiq qilinadi. Shaxsiy rivojlanishi uchun esa pedagogik shart-sharoitlar yaratish taqazo etiladi. Bunday muhitni yaratib olish birmuncha murakkab hamda vaqt talab etadigan jarayon hisoblanib, maxsus ta'lim uchun dasturlar ishlab chiqishga tayangan holda o'qitish va ta'lim usullarini, maxsus adabiyotlar, darsliklar hamda o'quv qo'llanmalar, texnik-dasturiy vositalari, yordamchi xizmat turlaridan firdalanish, alohida yordamga muhtoj bolalarni kerakli texnik hamda metodik yordam bilan ta'minlab berish, guruhli, bolani o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda individual va mustaqil ta'lim mashg'ulotlarini tashkil etishni taqazo etadi.

Inklyuziv ta'lim – faqatgina nogironligi bor bolalarning sog'lom bolalar bilan bir sinfda o'qishi, bir partada o'tirishi emas, balki hamma bolalarning bir xil maktab va bir xil sinf xonasida – bir xil sharoitda ta'lim olishi hisoblanadi.

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi "2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" PF-60-son farmoni

O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasining rivojlanishi davlat siyosati umuminsoniy qadriyatlarining ustuvorligi tamoyillari, inson huquqlari yuqori darajada ekanligi, ta'limning gumanistik mazmun mohiyati, har bir insonning bilim olishga bo'lgan konstitutsiyaviy huquqlarining ta'minlab berilganligi, ta'lim olishdagi teng huquqlilikning kafolatlanishiga tayanadi.

Ta'lim sohasini rivojlantirish ustuvor yo'nalishlari quyidagilar hisoblanadi: ta'lim sohasidagi fuqarolarning huquq, erkinliklari va qonuniy manfaatlarining kafolatlanganligi; ta'lim olishdagi tenglik, shu bilan birga, rivojlanishida nuqsonga bo'lgan shaxslarga, ularning sog'lig'i hamda bilim qobiliyatlariga asosan, asosiy ta'limning barcha jabhalarida va qo'shimcha ta'lim olishda shart-sharoitlar yaratilganligi; ruhiy va jismoniy rivojlanishida nuqsonga bo'lgan shaxslarga maxsus ta'lim olish uchun shart-sharoitlar yaratish va ularga pedagogik-psixologik hamda korreksion ko'mak berish; shaxsning ta'lim olishga bo'lgan ehtiyojlarini, shuningdek shaxsni kamol topishida, yetuk kadrlarni tayyorlashda jamiyat bilan birga davlatning ehtiyojlarini qondirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish.

Zamonaviy jamiyatda kasbiy kompetensiyalar shakllanganligining yuqori darajasiga ega, pedagogik muammolarini hal ega oluvchi mutaxassislar talab etiladi. Bu asosda, imkoniyati cheklangan bolalarni ijtimoiy tarbiyalash orqali amalga oshiriladigan defektologlarning kasbiy faoliyatining ijtimoiy-pedagogik funksiyalari kengaymoqda.

Inklyuziv ta'lim – bu rivojlanishida va ta'limda alohida ehtiyoji bo'lgan bolalarning umumta'lim maktabida alohida sinfda emas, balki sog'lom tengdoshlari bilan bir sinfda ta'lim olish jarayonidir.

Hamkorlikdagi (inklyuziv) ta'lim butun dunyo hamjamiyati tomonidan eng insonparvar va eng samarali ta'lim sifatida tan olingan. Respublikamizda inklyuziv ta'lim jahon tajribasi va siyosati kabi eng muhim, zamonaviy siyosat bo'lib kelmoqda.

Inklyuziv ta'lim – bu shunday ta'lim-tarbiya jarayoni-ki unda jismoniy, ruhiy, aqliy va boshqa muammolaridan qat'iy nazar barcha bolalar umumiy tarzda o'z uyi va hududida ularning ehtiyojlariga mos barcha sharoitlar yaratilgan, ularning ta'limdagi ehtiyojlari hisobga olingan holda maxsus yordam ko'zda tutilgan maktablarda o'z tengdoshlari bilan ta'lim olishi demakdir.

Bizning tadqiqotlarimiz aynan ruhiy va jismoniy nuqsonga ega bo'lgan yoshlarni o'qitish hamda tarbiyalash, ularni kasb-hunarga tayyorlash va ijtimoiy hayotga moslashtirish muammosiga qaratilganligi bois biz Respublikamiz hamda hamdo'stlik mamlakatlarida maxsus pedagogika sohasi yuzasidan olib borilgan ilmiy tadqiqot ishlariga ko'proq to'xtalib o'tdik.

Maxsus pedagogika sohasiga ulkan hissa qo'shgan olim L.R.Mo'minova tomonidan maktabgacha yoshdagi alohida yordamga muhtoj bolalarning nutqidagi nuqsonga bartaraf etish yuzasidan korreksion-pedagogik ishlarning nazariy asoslari ishlab chiqilgan hamda bolalarni logopedik tekshirish va o'qitish metodikasi yaratilib amaliyotga joriy etilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A.Xoliqov “Pedagogik mahorat” Toshkent, Iqtisod-Moliya 2011
2. Бизязева.А.А Рефлексивные процессы в сознании и деятельности учителя
Дисс канд психол наук-С-Пб-1993
3. www.ziyonet.uz